

Грищук В.К.

*доктор юридичних
наук, професор, член-
кореспондент Національної
Академії правових наук
України*

Hryshchuk V.K.

*Doctor of Law, professor,
corresponding member of
National Academy of Legal
Sciences of Ukraine*

ФОРМИ ТА СТАДІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Форми реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини визначаються в доктрині кримінального права різними вченими залежно від розуміння ними поняття цього виду відповідальності. Однак жодний з них, на разі, не аналізував форми реалізації цього різновиду відповідальності на макрорівні чи мегарівні. Зусилля науковців сьогодні, як і в осяжно можливому минулому, зосереджені, головним чином, на дослідженні форм реалізації негативної (ретроспективної) відповідальності людини через призму лише кримінального законодавства, тобто на мікрорівні.

Проведений аналіз думок вчених-криміналістів щодо форм реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини дозволив дійти висновку, що наявними є три її класичні форми реалізації: 1) осуд; 2) покарання; 3) судимість. З них лише осуд може реалізовуватися самостійно. Покарання реалізується не інакше, як у поєднанні з осудом і судимістю, а судимість – у поєднанні з покаранням і у поєднанні з осудом, якщо він поєднаний з покаранням.

Осуд, як форма реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини, відповідно до чинного КК України, має два види: 1) осуд без призначення покарання і 2) осуд з призначенням покарання.

Покарання у поєднанні з осудом і судимістю може мати наступні види: 1) призначення покарання і його реальне відбування; 2) призначення покарання і звільнення від його відбування з випробуванням; 3) звільнення від відбування покарання; 4) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; 5) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким; 6) звільнення від покарання.

Судимість може мати два види: 1) одномоментна й 2) тривала. Одномоментна судимість має місце у випадках засудження особи за вчинений злочин обвинувальним вироком суду без призначення покарання, що може, зокрема, мати місце у випадках, передбачених ч. 4, 5 ст. 74, ч. 2 ст. 84, ч. 1 ст. 105 КК України, а також у випадках звільнення від покарання у зв'язку з неможливістю його застосування до особи з огляду на її вік чи стан. В абсолютній більшості випадків судимість триває у часі. Підстави і умови її припинення або зняття чітко визначені ст.ст. 89, 90, 91 КК України.

В найбільш повному виді реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності (на макрорівні) через осуд – покарання – судимість порушник кримінально-правових приписів (велінь) перетерпіває негативні для нього наслідки кримінально-правового, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого характеру. У зв'язку з цим, є підстави виокремлювати кримінально-правові, кримінально-процесуальні та кримінально-виконавчі форми реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності.

В доктрині кримінального права відсутнє загальновизнане розуміння стадій негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності. Як правило, вчені-криміналісти пов'язують їх з власним розумінням самого поняття «кримінальна відповідальність». Розмаїття думок вчених надзвичайно широке – вони виділяють в різних інтерпретаціях від трьох до шести стадій негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності.

Є підстави говорити про три стадії негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини: а) виникнення; б) реалізація; в) припинення.

Важливе значення має визначення темпоральних (часових) меж кримінально-правової відповідальності людини, тобто її початку і закінчення. Розбіжність поглядів науковців щодо даної наукової проблематики достатньо широка. Як правило, автори при визначенні початку і закінчення цієї кримінально-правової відповідальності виходять також з власного розуміння її поняття і змісту. Так, є значна частина прихильників розуміння кримінально-правової відповідальності людини як покарання, санкції, примусового впливу, негативних наслідків, частина тих авторів, котрі розуміють її як обов'язок, а також окремі науковці висловили синтезоване розуміння її поняття та пов'язують, відстоюють позицію, що початковим етапом (стадією) відповідальності є або винесення обвинувального вироку суду, або набрання обвинувальним вироком суду законної

сили. Прихильники розуміння негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини як правовідносин, частина тих, хто розуміє відповідальність людини як обов'язок, а також прихильників синтезованого визначення її поняття – пов'язують першу її стадію (етап) з вчиненням людиною злочину або з вчиненням діяння, що містить склад злочину, передбачений чинним КК України. Ще інші науковці вважають, що негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність людини виникає: 1) з моменту застосування процесуальних заходів примусу; 2) з моменту офіційного виявлення особи, яка вчинила злочин; 3) з моменту виявлення компетентними органами держави вчиненого злочинного діяння; 4) з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину; 5) з моменту набрання чинності кримінальним законом.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність людини настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Припинення негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини сучасні вчені-криміналісти, як правило, пов'язують з припиненням (погашенням або зняттям) судимості, з чим, в цілому, не можна не погодитися. Разом з тим, відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України, судимість виникає з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду. А як бути у тих випадках, коли, як уже зазначалося, обвинувального вироку суду немає? Знову ж таки, йдеться про осуд людини і вчиненого нею діяння при звільненні її від кримінальної відповідальності, яке здійснюється ухвалою суду і судимості в таких випадках, відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України, не виникає. Окрім цього, слід брати до уваги, що за ч. 3 ст. 88 КК України, особи, засуджені вироком суду без призначення покарання, або звільнені від покарання чи такі, що відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом, визнаються такими, що не мають судимості. Такими, що не мають судимості, також визнаються особи, які були реабілітовані (ч. 4 ст. 88 КК України).

Оскільки негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність людини має індивідуальний, персоніфікований характер, то з урахуванням конкретних форм її реалізації можливі наступні найтиповіші варіанти її припинення: 1) з моменту погашення судимості; 2) з моменту зняття судимості судом; 3) з моменту скасування судимості за вчинений злочин (злочини) законодавцем; 4) з моменту звільнення людини від кримінальної відповідальності; 5) з моменту набрання чинності вироком суду, яким людину засуджено без призначення покарання; 6) з

моменту звільнення людини від покарання; 7) з моменту втрати людиною осудності; 8) з моменту набрання чинності кримінальним законом, яким усунуто злочинність і караність вчиненого людиною діяння; 9) з моменту реабілітації людини; 10) з моменту настання смерті людини, яка вчинила злочин.

Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність людини, яка виникла внаслідок вчинення нею злочину, може існувати і в нереалізованому виді. Наприклад: злочин вчинено, але не виявлено, він залишається латентним; людину, яка вчинила злочин, не виявлено; людина, яка вчинила злочин, виявлена, але вона померла, вчинила самогубство чи вбита; людина, яка вчинила злочин, виявлена, але вона користується дипломатичним імунітетом; людина, яка вчинила злочин, виявлена, але даний склад злочину декриміналізований; людина, яка вчинила злочин виявлена, але вона переховується від слідства і суду. В цьому випадку має місце і кримінально-правова безвідповідальність.

Гришук В.К. Форми та стадії реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності

Статтю присвячено аналізу форм реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини в доктрині кримінального права.

Проведений аналіз думок вчених-криміналістів щодо форм реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини дозволив дійти висновку, що наявними є три її класичні форми реалізації: 1) осуд; 2) покарання; 3) судимість. З них лише осуд може реалізовуватися самостійно.

В доктрині кримінального права відсутнє загальновизнане розуміння стадій негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності. Як правило, вчені-криміналісти пов'язують їх з власним розумінням самого поняття «кримінальна відповідальність».

У статті розглядаються три стадії негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини: а) виникнення; б) реалізація; в) припинення.

Автор зауважує, що важливе значення має визначення темпоральних (часових) меж кримінально-правової відповідальності людини, тобто її початку і закінчення, оскільки відповідно до Рішення Конституційного Суду України негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність людини настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність людини, яка виникла внаслідок вчинення нею злочину, може існувати і в нереалізованому виді. Наприклад: злочин вчинено, але не виявлено, він залишається латентним; людину, яка вчинила злочин, не виявлено; людина, яка вчинила злочин, виявлена, але вона померла, вчинила самогубство чи вбита; людина, яка

вчинила злочин, виявлена, але вона користується дипломатичним імунітетом; людина, яка вчинила злочин, виявлена, але даний склад злочину декриміналізований; людина, яка вчинила злочин виявлена, але вона переховується від слідства і суду. В цьому випадку має місце і кримінально-правова безвідповідальність.

Ключові слова: негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність, осуд, темпоральні (часові) межі, латентний злочин.

Gryshchuk V.K. Form and stage of realization negative (retrospective) criminal law responsibility

The article is dedicate of analysis forms realization of negative (retrospective) criminal law responsibility in the doctrine of criminal right. The of conducted analysis of opinions of criminal scientists-lawyers in relation to the forms of realization of negative (retrospective) responsibility to come to the conclusion, that present are three forms of realization : 1) conviction; 2) punishments; 3) previous convictions. From of them only conviction can implemented independently.

The of universally recognized understanding of the stages of negative (retrospective) criminal law responsibility is absent in the doctrine of criminal right. As and rule, criminal scientists-lawyers bind them to the own understanding of concept «criminal responsibility». In of the article three stages of negative (retrospective) criminal law responsibility of man are examined: a) appearance; b) implementation; c) termination.

An author notices that an important value has determination of temporal (sentinels) limits of criminal law responsibility, it is her beginning and completion, according to the Decision of Constitutional Court of Ukraine negative (retrospective) criminal law responsibility of man comes from the moment of set of legal force guilty sentence of court.

Negative (retrospective) criminal law responsibility, which arose up as a result of feausance by it to the crime, can exist and in the unrealized kind. For example: a crime is perfect, but not discovered, he remains latent; not found out a man which committed crime; found out a man which committed crime, but it died, accomplished suicide or killed; found out a man which committed crime, but it uses diplomatic immunity; found out a man which committed crime, but this composition found out a man which committed crime; man which committed crime discovered, but it hides from investigation and court. Criminal law irresponsibility takes place in this case.

Keywords: negative (retrospective) criminal law esponsibility, conviction, temporal (sentinels) limits, latent crime.